

11. Inledning av samtal med barn

Inledning av samtal med barn

Inledningen av ett samtal med barn handlar om att lägga en grund för tonen för samtalet. Här tydliggör samtalsledaren ramarna för samtalen och sist men inte minst etableras kontakten med barnet i denna inledande del av samtal med barnen. I vissa fall kan det krävas ett helt eller flera samtal för att ge den grundläggande informationen och etablera en förtroendefull kontakt.¹

För att få del av barnets tankar och erfarenheter genom samtal behöver samtalsledare etablera en direkt kontakt med barnet. Kvalitén i kontakten med en annan människa beror dels på hur samtalsledare agerar och dels på den andra personens erfarenheter och upplevelser. Det som skiljer barn från vuxna är att de inte i samspel med omvärlden hunnit med lika mycket som vuxna. Inte sällan talar vuxna om barn som omogna och outvecklade. En del vuxna är inte särskilt noga med de kontaktskapande åtgärderna när det gäller de dagliga mötena med barn. Vuxna möts exempelvis med barn i släptåg och samtalas med varandra över huvudet på barnen och barnen kanske förväntas titta och vänta till des de vuxna känner sig redo för att bryta upp. Barn kan antas ha en beredskap för att detta är vad ett möte med en vuxen kan innebära, alltså en obalans i mötet. Om vuxna vill ta del av barnperspektivet är det av vikt att både bryta denna förväntan barnet har och att ha med det som en bakgrund i tolkningen av vad som sker i samspel med barnet. För att barn ska vilja och kunna förmedla sina tankar krävs att den vuxne visar uppmärksamhet. Det handlar om att vara mentalt närvarande, fokuserad på barnen och ge dem utrymme. Uppmärksamhet mot barn är ett övergripande förhållningssätt när det gäller att etablera en kontakt med barn, vilket inte alltid är en självklarhet.²

Kunskapsdokumentets innehåll

I texten som följer presenteras en generell beskrivning av vad som kan vara av vikt för en inledning av samtal med barn. Innehållet och ordningen i inledningen behöver samtalsledaren anpassa efter syfte och sammanhang.

Barnet bestämmer själv graden av delaktighet

För att barnet ska kunna vara delaktigt behöver barnet få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter om sina rättigheter vilket framgår av 6 kapitlet 2 b § föräldrabalken. Barnet behöver också förstå syftet med delaktigheten och hur barnet kan vara delaktigt. Det behöver betonas att

¹ Socialstyrelsen (2018)

² Näsman E. och von Gerber C. (2003)

delaktigheten är frivillig, inte ett tvång och att barnet självt bestämmer hur mycket barnet vill delta. Det innebär också att det är barnets val av vad och hur mycket det vill berätta.³

När det gäller samarbetsamtal framgår av förarbeten till föräldrabalken att när det gäller barns rätt att komma till tals är utgångspunkten att hänsyn ska tas till barnets vilja inte enbart vid domstolars bedömning utan även generellt vid socialnämndens hantering av frågor om vårdnad, boende och umgänge.⁴ Detta stämmer också väl med barnkonventionens intentioner. Barnets bästa ska vara avgörande när det gäller alla frågor som berör barnet. För att kunna bedöma vad som är barnets bästa behöver barnets rätt till delaktighet tillgodoses.

Det första som sker

Det första som bör ske är att låta föräldrarna (red. anm), som barnet har förtroende för, presentera samtalsledaren, och därefter låta föräldrarna presentera barnet för samtalsledaren. Samtalsledaren bör hälsa på den vuxne på ett intresserat och godkännande sätt innan den vänder sig mer direkt till barnet. På detta sätt följer samtalsledaren relationen mellan vuxen och barn. Detta ger barnet möjlighet att se att relationen mellan samtalsledaren och föräldern är i sin ordning. Även om den vuxne exempelvis skjuter fram barnet, bör samtalsledaren låta det bara bli en kort och icke krävande kontakt med barnen innan samtalsledaren har etablerat kontakt med den vuxne.⁵

Barnet får möjlighet att bekanta sig med samtalsledaren

När barnet kommer in i rummet kan det vara bra att uppmärksamma vad det lägger märke till och dela dess intresse. Att börja med att själv ordna med lite praktiska saker inför barnet, till exempel visa var det kan hänga sina kläder, var toaletten är och var barnet kan sitta, kan bli som en lugn ingång till samtalet. Barnet har då möjlighet att iakta och bekanta sig med samtalsledaren.⁶ Det ger barnet möjlighet att lära känna samtalsledarens röst och kroppsspråk innan samtalsledaren kräver en direkt dialog.⁷

Bekräfta barnet

Om samtalsledaren är observant på förhållanden hos barnet som barnet själv tycker om bidrar det till att även barnet uppmärksammar samtalsledaren. Samtalsledaren kan exempelvis säga att den ser att barnet har en nytt eller ett snyggt klädesplagg. Om samtalsledaren därefter ger barnet möjlighet att reagera och fylla i och på så vis komma med i det tema som etableras kan dessa första små inledande dialoginslag skapa en modell för utbyte med barnet. Barnet upplever att det blir sett och känner att det deltar och får möjlighet att presentera sig på sina egna premisser.⁸

Förklara samtalets grundprinciper

Forskning har visat att om samtalsledaren i ett tidigt skede förklarar ramar och spelregler för samtalet, leder det till att barnet får lättare att komma till tals.⁹

Nedanstående grundregler är tänkta att vara ett stöd till att göra samtalssituationen tydlig för barnet och till att förklara dess rättigheter i samtalet och vad det kan förvänta sig.

Förslag på hur grundreglerna kan förklaras för barnet:

- Det finns inga rätt eller fel svar på mina frågor. Jag frågar för att jag vill veta vad du tänker, känner och tycker om det som handlar om dig när det gäller exempelvis var du ska bo och hur du vill träffa den

³ Jfr Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister prop. 2020/21:150 s. 130-132

⁴ Prop. 1997/98:7 s. 43 och Prop. 2005/06:99 s. 47

⁵ Øvreeide H. (2010)

⁶ Socialstyrelsen (2018)

⁷ Øvreeide H. (2010)

⁸ Øvreeide H. (2010)

⁹ Fängström K. (2017)

förälder du inte ska bo tillsammans med osv.

För det är ju bara du som vet det.

- Om jag säger något som du inte förstår, så säg bara: "Jag förstår inte", så försöker jag förklara lite bättre.
- Om jag frågar om något som du inte kan svara på så försök inte gissa. Säg bara: "Jag vet inte".
- Om jag frågar om något som du inte vill svara på, så behöver du inte svara. Säg bara: "Det vill jag inte svara på" eller "Det vill jag inte prata om".
- Om jag säger något som är fel, är det viktigt att du rättar mig. Då kan du säga: "Nej, det stämmer inte", och så kan du förklara för mig hur det är.¹⁰

Beskriva syftet och ramen för samtalet

Ramen för samtalet behöver klargöras tidigt. En viktig del är att berätta under hur lång tid samtalet kommer att pågå. Om det står klart att fler samtal kommer att behövas, behöver samtalsledaren berätta det för barnet.

Utöver att berätta vem samtalsledaren är och vilken roll samtalsledaren har, har barnet rätt att veta varför samtalsledaren träffar barnet. Barn träffar ofta flera olika professionella och det kan därför vara viktigt att förklara vilken roll samtalsledaren själv har i relation till övriga vuxna och vad det här samtalet har för syfte i förhållande till övriga samtal.

Om samtalet genomförs tillsammans med föräldrar och barn behöver barnet få förklarat för sig hur det kommer att gå till, till exempel att alla deltar i samtalet från början men att samtalet därefter kommer att föras enskilt med barnet, för att slutligen föras med alla tillsammans igen. Det är också viktigt att ta sig tid att prata om de förväntningar som finns på samtalet. Oftast har samtalsledaren en tydlig idé om vad samtalet eller besöket ska handla om, och det gäller att vara tydlig med det även gentemot barnet. Syftet med samtalet kan ha beskrivits redan i inbjudan, men det behöver upprepas i början av samtalet. Barnet behöver få möjlighet att reflektera kring syftet. Samtalsledaren kan få veta om barnet har behov, förväntningar eller farhågor som gör att samtalets upplägg behöver förändras.¹¹

När det är lämpligt att andra vuxna närvarar under ett samtal med barn

Enligt Øvreeide är det i många situationer lämpligt att barnets föräldrar (red. anm.), är närvarande under ett samtal med barnet. I dessa situationer bör samtalsledaren skapa en tydlig struktur för hur samtalet ska ske. Detta för att barnet ska få veta vad som förväntas av de olika vuxna under samtalet, och de vuxna får hjälp med hur de ska delta i samtalet..

Exempelvis kan samtalsledaren säga: *Jag vill gärna att din pappa är med när du och jag samtalar. Han kan också lyssna till det som jag vill säga till dig. Därefter kan vi fråga honom om det är någon han vill berätta för oss. Jag vet att han har varit med när du varit på umgänge med din mamma* (red. anm.)

Pappan får i exemplet veta att det är bra att han och barnet hör samma sak, att samtalsledaren tar ansvaret för samtalet och att pappan kan förhålla sig passiv till dess han blir inbjuden i samtalet.

Inledande småprat

Många barn och ungdomar som Socialstyrelsen har haft kontakt med har betonat hur viktigt det är att inte gå rakt på huvudtemat för samtalet, utan istället börja med lite mer lättsamt prat. Småpratet bidrar till att etablera kontakt och bygga en förtroendefull relation.¹²

Det inledande småpratet behöver vara positivt för barnet, eller åtminstone neutralt, och helst handla om något konkret och välkänt för barnet, eftersom det hjälper barnet att känna att det kan hantera situationen. Det kan handla om en fritidssysselsättning som barnet har eller att samtalsledaren ber

¹⁰ Socialstyrelsen (2018)

¹¹ Ibid

¹² Ibid

barnet berätta om vad det gjort under dagen. Den här delen av samtalet kan ses som en första enkel kartläggning av barnets vardag, som sedan kan användas för att få mer djup i samtalet.¹³

Stunden av småprat kan användas till att pröva de olika grundprinciperna. För att redan från början visa hur samtalet är tänkt att fungera kan samtalsledaren använda samma grundläggande samtalsteknik här som under resten av samtalet, exempelvis genom att i huvudsak använda öppna frågor. Mer om öppna frågor beskrivs i kunskapsdokumentet - genomförande av samtal med barn, tekniker, metoder och förhållningssätt.

För barn som är i stort behov av struktur, exempelvis barn med autism, kan småprat vara både krävande och förvirrande. Då kan det vara bättre att undvika småprat.¹⁴

Informera barnet om tystnadsplikt och sekretess

All personal inom socialtjänsten måste förhålla sig till regler om sekretess och tystnadsplikt. Dessa regler innebär en balansgång för de som möter och har samtal med barn i sitt arbete. Å ena sidan behöver den som leder samarbetssamtalen skapa en förtroendefull relation, som bland annat innebär att barnet ska känna sig tryggt med att det som barnet berättar inte förs vidare. Å andra sidan måste samtalsledaren vara tydlig med att information i vissa fall måste lämnas vidare till föräldrar eller socialtjänst. På flera håll i litteraturen, och även direkt från ungdomar, framhålls vikten av att barnet informeras om de här bestämmelserna.¹⁵ Ungdomar berättar att de känt en enorm besvikelse när personal, som de har trott har haft tystnadsplikt, ändå har berättat för föräldrarna.¹⁶

Det viktigast är att samtalsledaren inte lovar barnet sådant som man inte säkert kan hålla. I de flesta fall är det lämpligt att informera barnet om detta i inledningen av en kontakt. Har samtalsledaren inte gjort det är det viktigt att ge informationen när samtalsledaren märker att barnet är på väg att berätta om sådant som kan behövas lämnas vidare. Det handlar inte om att hindra barnet från att berätta, utan bara om att se till att barnet får information om vad som gäller. Det är inte helt lätt att förklara detta om tystnadsplikt och sekretess för ett barn. Informationen behöver vara kortfattad och samtidigt mycket tydlig. Den stora utmaningen är att berätta på ett sådant sätt att barnet förtroende för den professionelle inte äventyras. Det är därför bra att noga förbereda sig på hur detta ska förklaras för barnet.

När information måste lämnas vidare

Om barnet berättar något som behöver lämnas vidare till föräldrarna eller socialtjänsten, är det viktigt att först berätta för barnet att det kommer att ske. Samtalsledaren behöver förklara anledningen och ge barnet möjlighet att diskutera och reflektera kring det. Barnet kan ha synpunkter på *hur* informationen ska föras vidare och till vem. En annan fråga är om föräldrarna ska få informationen tillsammans med barnet eller inte. Det är viktigt att genom information och samtal motivera barnet att samtycka till att informationen lämnas vidare, och att det kan ske tillsammans med barnet. Ibland går inte detta, men det är ändå viktigt att barnet får information om hur och när föräldrarna kommer att få veta eller när en anmälan till socialtjänsten kommer att göras. Inför en anmälan till socialtjänsten är det också viktigt att barnet får relevant information om vad en anmälan innebär och om vad som kommer hända i samband med den.¹⁷

¹³ Ibid

¹⁴ Socialstyrelsen (2018)

¹⁵ Maskrosbarn. (2017) och Grufman K. och Krabbe M. (2014)

¹⁶ Maskrosbarn. (2017)

¹⁷ Socialstyrelsen (2018)

Förslag på diskussionsfrågor

Hur låter ni barnet få möjlighet att iaktta och bekanta sig med er som samtalsledare?

Hur skapar ni en tydlig struktur för hur samtalet ska ske när en förälder ska delta?

För- och nackdelar med att låta föräldrar delta i samtal med barn?

Hur informera ni barn om vad en anmälan innebär och vad som kommer att hända?

Hur mäter ni att barn känner förtroende för er som samtalsledare och att barnet på så vis känner sig trygg med att beskriva sina förväntningar och önskemål kring sin nuvarande och framtida situation?

Referenser

- Att samtala med barn Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården – Socialstyrelsen 2018.
- FN:s kommitté för barnets rättigheter. Barnrättskommittén allmänna kommentar nr 12. Barnets rätt att bli hörd. Översättning Barnombudsmannen. Reviderad version. Stockholm; 2014.
- Fängström K. "I don't remember anything". Optimising the choice of method when interviewing
- Grufman M. Krabbe M. Kommunikation med tonåringar som söker vård. I: Söderbäck M. red. Kommunikation med barn och unga i vården. 1 uppl. Liber AB. Stockholm; 2014.
- Maskrosbarn Intervjuer med ungdomar och workshop med ungdomar och socialsekreterare 2017.
- Vårdnad, Boende och Umgänge Handbok - stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt Edita. Västerås; 2012.
- Näsman E. och von Gerber C. Det angår ju oss - barnperspektivet Arbetsrapport från ITUF; Linköpings Universitet 2003.
- Preschoolers. Doktorsavhandling. Uppsala universitet Uppsala; 2017.
- Øvreeide H. Samtal med barn: metodiska samtal med barn i svåra livssituationer. Studentlitteratur. Lund; 2010.